

Kirken Underviser

Det aktuelle tidsskrift for kirkens pædagogik og undervisning

Nr. 1
2015

Indhold

Velkomst

Af Hans Vium Mikkelsen
Rektor for FUV

Jeg tilstår for at gøre ondt værre

Af Per Vibskov Nielsen
Redaktør af dette nummer

Refleksioner om det onde

Harry Potter og det onde

Af Anna-Sofie Arendt,
sognepræst og
religionspædagogisk konsulent

Ondskab på film

Af Louise Keiniche Rasmussen,
cand.theol., lærer,
foredragsholder og formand for
foreningen Kirke og film

Musikvideoen som supplement til undervisningen

Af Mette Carlsen
Kirke- og kulturmedarbejder ved
Christianskirken i Sønderborg

Det ondes problem

Af Preben Medom Hansen,
konsulent i skoletjenesten KK44,
Silkeborg

Refleksioner om at tale med børn om det der gør ondt

At tale med børn og unge om det svære

Af Ole Raakjær
præst ved KamillianerGaardens
hospice og Det palliative Team

Hvis Gud kan alt ...

Af Inge Lise Reiche
kirke- og kulturmedarbejder,
Aaby kirke

Det ondes udtryk

Seriemord, overgreb og ondskab

Af Frederik Strand ph.d.
museumsleder ved Politimuseet

Interview med Christina Sederqvist

Af Per Vibskov,
sognepræst Roskilde domkirke

Anmeldelser

- Den der ler sidst – læst af Maria Harms
- Satans osse – læst af Sidsel Leth Svensson
- Onde anmeldelser – læst af Sidsel Leth Svensson
- Selv voksne synger i mørke – læst af Maria Harms

Guide til Kirken Underviser

- Artiklens forfatter.

- Markerer, at her finder du et link til et eksternt input.

- Klik her og du ryger tilbage til indholdsoversigten.

- Gå til toppen af den side du står på.

Kolofon

Ansvarshavende redaktør | Hanne Høggild

Redaktør for dette nummer | Per Vibskov

Redaktion:

Gunhild Als

Charlotte Chammon

Mette Carlsen

Preben Medom Hansen

René Høeg

Per Vibskov Nielsen

Pernille Nærvig Petersen

Anna Døssing Gundertoft

Nadia Dyrhberg-Kranz

Sidsel Leth Svensson

Finn Andsbjerg Larsen

Udgiver | Folkekirkens Konfirmandcenter/Folkekirkens
Udannelses- og Videnscenter

Grafisk formgivning og opsætning |

Pedersen & Pedersen, Aarhus

Terminer | Bladet udgives fire gange om året

Kontakt |

Folkekirkens Konfirmandcenter

Stenbakken 30,

8850 Bjerringbro

E: post@konfirmandcenter.dk

Velkommen i et nyt format

Kære læser

Du læser her den første digitale udgave af Kirken Underviser. Kirken Underviser er et tidsskrift, som i mange år har haft til formål at give teologisk og pædagogisk inspiration til kirkens undervisning. Vi har dog valgt at gå fra papir til digitalformat – et valg som både er begrundet i, at det er svært at få et papir-tidsskrift til at løbe rundt økonomisk, og i at vi ved at blive digitale har mulighed for at nå ud til en både større og bredere læseskare.

Tidsskriftet udgives nu i samarbejde med Folkekirkens Konfirmandcenter, og skal således ses som et supplement til Konfirmandcenterets hjemmeside, der på fornemste vis tjener til inspiration i undervisningen gennem ideer, oplæg og vidensdeling. Med udgivelsen af Kirken Underviser på Konfirmandcenterets digitale platform bliver det muligt at gå mere i dybden på udvalgte temaer, pædagogisk som teologisk. Det første nummer handler om ondskab – et tema som behandles ud fra forskellige vinkler og perspektiver. Der er bl.a. artikler om ondskab i film og litteratur, samt en grundlagsdiskussion af, hvad og hvornår noget kan betegnes som ondt?

Det er vores håb, at Kirken Underviser vil blive brugt flittigt som en både teologisk og pædagogisk ressource. Vi glæder os til at arbejde med det nye format, og håber at det vil blive læst flittigt – og set som et godt supplement til Konfirmandcenterets øvrige arbejde.

*Rektor for FUV
Hans Vium Mikkelsen*

Jeg tilstår for at gøre ondt værre

Jeg ved, at i mig, altså i mit kød, bor der intet godt. Viljen har jeg, men udføre det gode kan jeg ikke. For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg. Men når jeg gør det, jeg ikke vil, er det ikke længere mig, der handler, men synden, som bor i mig.

(Paulus i brevet til romerne kapitel 7 vers 18-20)

Af Per Vibskov Nielsen
Redaktør af dette
nummer, sognepræst

STADIG NEDERDRÆGTIG

Jeg må med skam erkende, at jeg ikke er et hak bedre end Paulus. Jeg kan stadig blive meget trist ved tanken om den ondskab, jeg som dreng sammen med mine skolekammerater øvede mod klassens nemmeste ofre. Hvorfor vi gjorde det, ved jeg den dag i dag stadig ikke. Det var uforståeligt, det var ondt og helt sikkert forkert. Desværre virker det ikke som om, det onde er færdig med mig. Jeg kan stadig tage mig selv i at blive både ond i sulet og nederdrægtig. Men ikke nok med det. Der findes også ondskab, som påvirker mig. Som når mennesker bliver udsat for ufattelige og ikke mindst uretfærdige lidelser på grund af sygdom, ulykker, katastrofer og værst af alt menneskers bestialske opførsel, når der pines og plages, tortureres og lemlæstes.

BESTIALSK ARVESYND

Til alle tider har mennesket været udfordret af det onde, og derfor har alle religioner også et begreb om det onde. I kristendommen er det onde kædet sammen med synd, altså med Adams og Evas oprør mod Gud, som får den følge, at synden bliver permanent, og kort tid efter slår Kain sin bror Abel ihjel. Nok er mennesket skabt i Guds billede med en fri vilje til at vælge mellem godt og ondt, men noget sætter sig på tværs. Kirkefaderen Augustin forstod det som en arvelig synd, altså en medfødt pervertering af viljen og en disposition for det onde. Arvesynden bestemmer så også menneskehedens uretfærdige lidelser som straffen for menneskets onde handlinger. Tanken om denne nedarvede synd kunne den rationelle filosof Immanuel Kant ikke forlige sig med, men måtte samtidig erkende, at det radikalt onde findes udenfor den rene fornuft i den menneskelige natur påført af os selv.

DET ONDES ETIKET

Det er et faktum, at det onde findes, men hvad det onde så egentligt er, forbliver et mysterium. Betyder det, at der findes et objektivt onde, og hvordan skal man så forholde sig til det? Skal man tie det onde ihjel? Onde tunger vil i god tro hævde, at religion slet ikke tager ondskaben alvorligt, men blot luller mennesket ind i en sød, lyserød og himmelsk virkelighedsflugt. Det gør sig helt sikkert ikke gældende for kristendommen, der på ingen måde har berøringsangst i forhold til det onde. I Bibelens fortællinger er det onde navngivet og kaldes for Djævelen, Satan eller bare slet og ret Den onde.

NUTIDIG DJÆVLETRO

At det ikke kun er et fortidigt fænomen, vidner digteren Søren Ulrik Thomsens essay fra 2013 »Derfor tror jeg på Djævelen« om. Essayet vakte berettiget opsigt, idet Søren Ulrik Thomsen ikke vil abonnere på et anonymt, filosofisk begreb om det onde, men tværtimod insisterer på at identificere og forsage ondskaben og kalde den ved navn helt i tråd med klassisk kristen tænkning, nemlig ved navnet Djævelen.

PÆDAGOGISKE FIKTIONER

For at kunne forsage Djævelen er man også nødt til at kende til det moralsk onde, og det kan man komme til på mange måder. Hvis man endnu ikke er bekendt med den dagligdags ondskab, som kommer til udtryk i almindeligt skoledrilleri med mulighed for grov mobning, ydmygelser, fysisk afstraffelse og slåskampe, så kan man se det særdeles stærkt skildret i den oscar-nominerede svenske film »Ondskab«. På et mere raffineret niveau udfolder ondskaben sig på skræmmende vis i skikkelse af sadistiske lærere på troldmandsskolen Hogwarts i fortællingen om Harry Potter, hvor den rendyrkede ondskab repræsenteres af troldmanden Voldemort. At mennesker med en misrøgtet opvækst ikke har de bedste fremtidsudsigter skildres ligeledes drabeligt i to nye ungdomsromaner »Den der ler sidst« og »Selv voksne synger i mørket«.

Netop kunstnerens kreative omgang med ondskaben tematiseres i det teologiske værk " Fri os fra det onde". Men måske kommer den kontroversielle Marilyn Mansons musikvideo "Personal Jesus" tættere på virkeligheden, når Marilyn Manson selv optræder som en forvrænget Jesus på en baggrundsmosaik af blandt andet Stalin, George Bush jr. og Gandhi!

VIRKELIGHEDENS ONDSKAB

Ondskaben er ikke kun kendetegnet ved uretfærdig lidelse, men i særdeleshed ved, at den ødelægger og tilintetgør livet. At syndens løn er døden, kan selv et barn kan forstå, men det ondeste er alligevel at miste sin mor. Og ondskaben får godt fat, hvis et barn alene må bære tabet, fordi ingen andre mennesker kan eller vil dele sorgen med dem. Men ondskaben bliver for alvor hæslig, når mennesker slår hinanden ihjel, og intet er mere grusomt og depraveret end seriemord. Hvis ondskaben skyldes vanrøgt og manglende gode kår, er der grund til at stemme i og gøre oprør. Kirkefaderen Martin Luthers vigtigste våben i kampen mod Djævelen var ofte et ekstra krus øl og en evangelisk salme, og selvom det onde normalt ikke er noget, man skal spøge med, så skal latterliggørelse af det onde bestemt ikke underkendes som retorisk virkemiddel, sådan som det sker i Bibelselskabets undervisningsmateriale »Satans også« og i komikeren Christina Sederqvists udsagn om rosenkål.

MALPLACERET SPEKULATION

Den protestantiske filosof Paul Ricœur konkluderer i sit sene skrift »Le mal. Un défi à la philosophie et à théologie«, at det ondes problem ikke kun er spekulativt. Tværtimod appellerer det til en trefoldig forening af tænkning, handling og følelse. Ikke fordi en sådan forening giver en løsning på det ondes problem, men den tredobbelte respons gør realistisk opmærksom på den praktiske opgave med fremtidigt at bekæmpe det onde, og gør det uden forventning om, at det vil formindske lidelsen i nutiden, for før vi spekulativt anklager Gud for fortidigt at have været ond, skal vi uden vold handle etisk og politisk mod det onde. Den følelsesmæssige inddragelse af religiøs visdom, som den kendes fx fra kristendommen ikke mindst i forbindelse med pastoral sorgbearbejdelse, foreslår Ricœur så som én måde at håndtere det onde på i en »protest«-teologi med en tro på Gud på trods af skandaløse lidelser. En sådan trefoldig forening af tænkning, handling og følelser er for mig et værn mod det moralsk onde og åbner op for en kollektiv tilgivende adfærd, der også kan gøre det lidt lettere at leve med fortidens synder såsom det ondskabsfuldt at have påført andre unødvendige lidelser i skolegården.

Harry Potter og det Onde

De forskellige typer ondskab i Harry Potter

I romanerne om Harry Potter præsenteres vi for flere forskellige former for ondskab: Der er den dagligdags ondskab, der kommer til udtryk i almindeligt skole-drilleri, som når duksen Hermione hænges ud af Harrys bedste ven Ron, fordi hun er dygtigere og klogere end ham: »Det er ikke så mærkeligt, at ingen kan holde hende ud – hun er et mareridt at være sammen med, helt ærligt« (»HP og de vises sten«). Eller når den øretæveindbydende Draco Malfoy gør grin med Rons fattige baggrund »Min far har fortalt mig, at Weasley-familien har rødt hår, fregner og flere børn, end de har råd til« (»HP og de vises sten«) – den »lille« ondskab, som vi alle sammen kan forholde os til, fordi vi har mødt den i vores hverdag, både som børn og voksne. En ondskab, som på ingen måde er speciel for den magiske verden, Harry Potter befinder sig i, men som alle har mødt.

På et højere niveau er ondskaben personificeret i skikkelse af sadistiske lærere på troldmandsskolen Hogwarts.

Der er selvfølgelig Professor Snape, som Harry Potter fra første øjeblik ryger uklar med, og som nyder at ydmyge og håne ham. Snape viser sig dog at være en mere nuanceret person, efterhånden som historien skrider frem.

En af bøgernes styrker er netop, at meget få personer i virkeligheden er enten onde eller gode, men langt de fleste besidder en realistisk blanding af godt og ondt, der gør dem meget troværdige og autentiske. Ondskaben er sjældent bare beskrevet som et faktum, men ofte begrundet, f.eks. har Snape været udsat for mobberi af Harry Potters far, da han selv var elev på Hogwarts.

Den sadistiske lærer i mest rendyrket form præsenteres vi for i 5. bind: »Harry Potter og Fønixordenen«, den ministerie-udsendte, padde-lignende Dolores Umbridge.

Det er muligt, at Voldemort (se nedenfor) er den mest rendyrkede ondskab, men Dolores Umbridge er den mest menneskelige ondskab, og derfor måske også den mest skræmmende. Vi har måske ikke alle sammen mødt én som hende, men det kunne vi have gjort!

Dolores Umbridge er på ydersiden sukker-sød, små-pludrende og elsker kattekillinger, men hun er et magtmenneske på indersiden, der sætter afstraffelse og angiveri på skolen i system ved hjælp af sin såkaldte inkvisitions-patrolje.

Hun sætter målet, sin egen magtovertagelse, over midlerne, og er uhyggelig i sin totalitære og diktatoriske ledelsesstil.

På et andet niveau af ondskab, møder vi, som i Bibelen, en forræder i Harry Potter-universet, Peter Pettigrew, der meget passende kan antage rotte-skikkelse.

Pettigrew betyder »lille mand/menneske«, og det er Peter Pettigrew i sandhed (»HP og fangen fra Azkaban«).

Når han skal nævnes her, er det fordi, den ondskab, der er betinget af frygt og mindreværdsfølelse, ikke er mindre reel end den, der er betinget af magttilslid og egoisme.

Sidst, men ikke mindst, skal Lord Voldemort selvfølgelig nævnes, den ondskabens akse, hvormed hele fortællingen drejer sig. Han har dræbt Harrys forældre, men Harrys mors kærlighed har beskyttet Harry, så den dræberforbandelse, der var tiltænkt ham, kun efterlader et lynformet ar i hans pande. Voldemort er, i de første bøger, hhv. en parasit, der lever på et andet menneske og et minde i en gammel dagbog, men i den fjerde bog »HP og Flammernes pokal« vender han tilbage i kød og blod. Fra at være enuådvindelig og lettere abstrakt ondskab, inkarnerer han sig i Harrys verden, og de resterende bøger handler om Harrys og Fønixordenens kamp imod Voldemort og hans dødsrigter.

Ondskaben bliver først rigtig virkelig for Harry i det øjeblik, han står ansigt til ansigt med den. Den inkarnatoriske tanke er væsentlig at få med, også i en undervisningssituation; det kan være svært at forholde sig til terrorangreb på en skole i Pakistan eller sultende i Afrika, men det er umuligt at lade være at forholde sig til, at ens klassekammerat får tæsk derhjemme eller ens veninde har udviklet en spiseforstyrrelse.

Det onde og magten

Det er gennemgående i Harry Potters univers (både bøgerne og filmene), at magt ofte korrupperer og fører til ondskab.

Vi hører således et ekko af Nietzsches overmenneske-filosofi, når Professor Quirrel, som Voldemort i parasitform lever på, siger: »Der findes ikke hverken godt eller ondt. Der findes kun magt, og den kan man tage eller lade være« (»HP og de vises sten«).

Hogwarts rektor, Albus Dumbledore, der selv kender til magtens evige fristelse, udtrykker det klart: »Det er en mærkelig ting, Harry, men måske er de, som aldrig har søgt magten, bedst egnede til at praktisere den. Mennesker, der som du bliver påtvunget et lederskab og accepterer byrden, fordi det er nødvendigt, og som til deres overraskelse opdager, at de kan bære den byrde« (»HP og Dødsregalierne«).

Magten for magtens egen skyld fører kun til moralsk fordærv og personlig tragedie. Således fortæller Dumbledore om, hvordan hans ungdoms fascination af de såkaldte dødsregalier (en uovervindelig tryllestav, en genopstandelsessten og en usynlighedskappe) fører til hans søsters død.

Det onde og arv og miljø

På et tidspunkt i Harrys udvikling, er han oprigtigt bekymret for, at Voldemort ikke bare har mærket ham med det lynformede ar i panden, men at han også er blevet inficeret med Voldemorts ondskab. Han lægger mærke til, hvordan Voldemort og han har flere fællestræk: De er begge slangehviskere (forstår slangesprog), de vokser begge op som forældreløse, de er begge modige og uden den store respekt for regler og love.

I en samtale med Dumbledore kommer Harrys tvivl på banen, og Dumbledore forklarer ham, hvordan han på en helt afgørende måde adskiller sig fra Voldemort: »Det er vores valg i livet, der gør os til dem, vi er, Harry. I langt højere grad end vore medfødte evner« (»HP og hemmelighedernes kammer«). J.K. Rowlings svar på hvor ondskaben stammer fra, er altså ikke baseret på arvelighedsfaktorer. Det er dog heller ikke entydigt miljømæssige påvirkninger, der leder til ondskab, ganske vist bliver Professor Snapes modvilje og ondskabsfuldhed overfor Harry forklaret, ligesom man også fatter en vis forståelse for Malfoys ondskab i historien, men i sidste ende er det vores frie valg, der gør os til dem, vi er.

Her kunne det være interessant at gå dybere ind i en diskussion om den frie vilje og arvesynder i Harry Potters univers, men det er der ikke plads til her.

Det onde og kærligheden

Det er det mest gennemgående tema i hele serien, at kærligheden har beskyttende og forvandlende kraft – den kærlighed, som Harrys mor har vist ham ved at ofre sit liv for ham, beskytter ham mod Voldemorts ondskab, ikke kun da han som baby bliver angrebet og overlever, men også senere i serien, virker kærligheden som et skjold for Voldemorts ondskab: I den første bog, brænder Professor Quirrel således op, da han, på Voldemorts ordre, angriber Harry.

Hvis der er noget, Voldemort, den inkarnerede ondskab ikke forstår, er det kærligheden og dens betydning. Det er hans store svaghed, som Harry selv påpeger over for ham i den femte film: »Du er den svage af os to, og du vil aldrig komme til at kende til kærlighed eller venskab – og jeg har ondt af dig!«

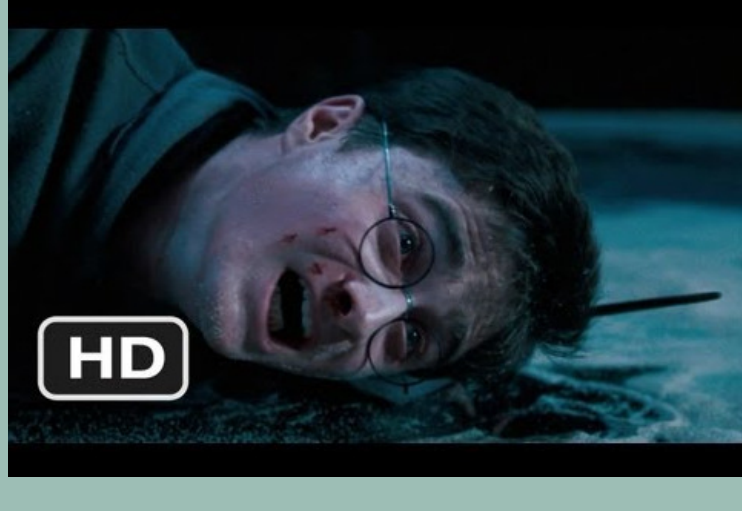
Af Anna-Sofie Arendt, sognepræst og religionspædagogisk konsulent i Ribe Stift

»Dolores Umbridge er den mest menneskelige ondskab, og derfor måske også den mest skræmmende. Vi har måske ikke alle sammen mødt én som hende, men det kunne vi have gjort!«

»Ondskaben bliver først rigtig virkelig for Harry i det øjeblik, han står ansigt til ansigt med den. Den inkarnatoriske tanke er væsentlig at få med, også i en undervisningssituation.«

»Det er det mest gennemgående tema i hele serien, at kærligheden har beskyttende og forvandlende kraft.«

Ondskab på film

Al Louise Keiliche Rasmussen, cand.theol., lærer, foredragsholder og formand for foreningen Kirke og film.

»å, hvor var Jesus så henne i den her film?« spørger min mand mig ofte med et smil på læben, når vi kommer ud af biografen.

Det er nu langt fra altid, at jeg kan finde en Jesus-figur i filmen, men spørgsmålet afspejler, at jeg altid går ind i biografen med den samme klare forventning, som når jeg lytter til en prædiken: Jeg forventer en fortolkning af Jesu liv og lære eller hans død og opstandelse i en moderne kontekst, og jeg forventer at få noget, der kan ændre min kristendomsopfattelse. Mange filminstruktører lader sig i høj grad inspirere af de bibelske fortællinger, men under alle omstændigheder handler de fleste film om de samme temaer som prædikener, fx næstekærlighed, kærlighed, tilgivelse, opofrelse, omsorg for de svage, det ondes problem osv., så selvom en film ikke direkte giver et skriftsted eller et bibelsk forlæg, er det som oftest nemt at finde et selv, som kan bruges til at gå i dialog med filmen. Jeg påvirkes også ofte mere af film end af en prædiken, for en film påvirker både syn, høreelse og følelser, og jeg kan detaljeret genfortælle en lang række film flere år efter, jeg har set dem, mens en prædiken sjældent sidder fast lige så længe.

Film om ondskab til brug i den kirkelige undervisning

Studiekreds

Hvis man ønsker at diskutere begrebet ondskab i en studiekreds, er film et godt redskab. For film påvirker som nævnt vores følelser, men de gør det på en måde, så vi kan få sympati for personer, som vi ellers ville have dømt på forhånd, ligesom vi kan latterliggøre eller rette vrede mod personer, som i den virkelige verden ville have fået al vores sympati. Et velkendt eksempel af en mere underholdende karakter er filmene om Olsen. Den aller mest kendte karakter er Egon, Benny og Keld og deres kriminelle levevis, mens vi griner af politiet og den håbløse kriminalinspektør Jensen. Men dette forhold gør sig også gældende i film af en tungere karakter, fx i den norske film »De Usynlige« af instruktør Erik Poppe. I »De Usynlige« møder vi den unge mand Jan, der er skyldig i en lille dreng, Isaks, død, og han bliver efterfølgende dømt og sat i fængsel. Efter sin løsladelse får Jan under sit mellemnavn Thomas job som organist, mens han prøver at skabe sig en ny tilværelse uden at blive genkendt og konfronteret med sin fortid. Dette mislykkes, da Isaks mor, Agnes, opsøger ham for at få en forklaring. Filmen er dog bygget op på en sådan måde, at tilskuerens sympati kommer til at være stor, og man får et indblik i et menneske, der også indeholder gode egenskaber, der kan påvirke mennesker på en positiv måde. Vi må forholde os til, at Thomas ikke kun er en koldblodig morder, men også en ung usikker mand, der kalder på beskyttelse, og som indeholder et utroligt musikalsk talent. Spørgsmålet er, om mordet kan tilgives, og hvor meget det skal forfølge ham resten af livet? Det modsatte gælder i forhold til Agnes, der har mistet sit barn, og som har al mulig god grund til at forlange et svar og være i en sorgproces, men som man næsten kommer til at opfatte som slangen i Paradis, der hindrer Thomas i at kunne videre med sit liv. Hun er påtrængende, hun svigter sine andre børn, og hun er ikke selv kommet videre. Det er lige præcis, når vi som tilskuere er i denne tilstand, at det kan være interessant at diskutere ondskab i en studiekreds. Det er her, at paraderne nede, og der dannes et spændingsfelt mellem at kunne føle sympati for og tilgive en barnemorder på den ene side og hensynet til barnet og dets pårørende på den anden side. Kan vi overføre diskussionen og argumenterne til vores eget liv og på den baggrund revurdere både fortidige og fremtidige hændelser med ondskab og tilgivelse på spil, så er der skabt et rum for, at den enkeltes kristendomsopfattelse kan ændres, og en film kan få afgørende betydning for vores liv.

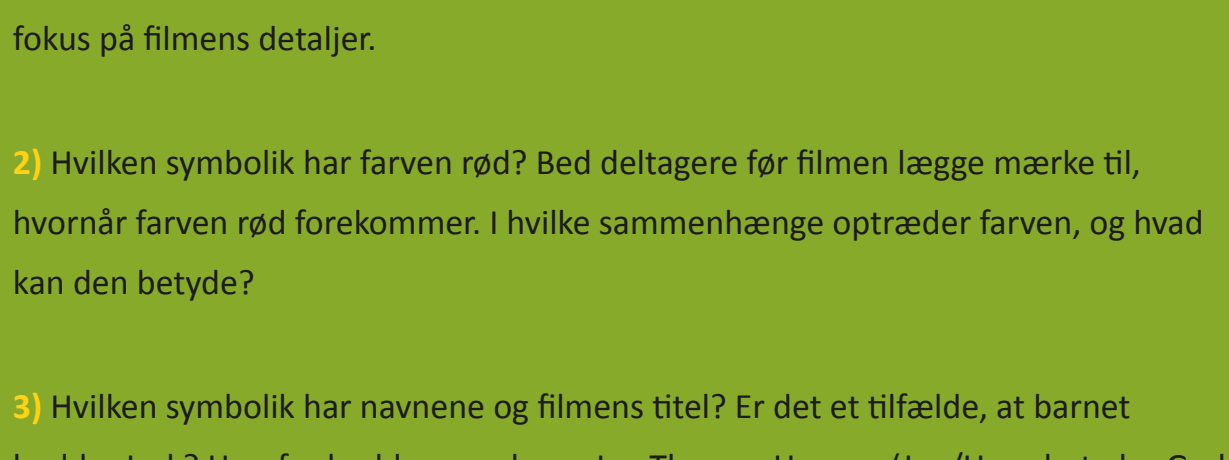
»... så er der skabt et rum for, at den enkeltes kristendomsopfattelse kan ændres. og en film kan få afgørende betydning for vores liv.«

Det er selvfølgelig ikke altid, at filmen giver et klart svar, og særligt i de senere år er der en tendens til, at en film skal have en åben slutning, hvor tilskueren i højere grad selv skal fortolke, hvad der sker. Dette er også tilfældet i »De Usynlige«, men det gør det så meget desto mere oplagt at mødes i »De Usynlige«, sammen med de andre deltagere kan diskutere for og imod, hvad der siden sker.

En filmaften med »De Usynlige«

Ønsker man at vise »De Usynlige« til en filmaften, dækker CVLI-licensen, se mere på www.cvli.dk, hvis man køber/lejer filmen.

Vil man gerne se den derhjemme i sofaen, kan man gå ind på www.filmstriben.dk – vælg i lænestolen, og søg på »De Usynlige«. Herefter kan filmen lånes til computeren med samme koder, som man låner bøger på biblioteket. Man kan se traileren her:

Her er fem forskellige spørgsmål til filmen, der kan åbne for en samtale om filmen, ondskab og tilgivelse.

- 1) Hvilken scene påvirkede dig mest og hvorfor? Et indledende spørgsmål, der kan bruges til alle film. Lad alle deltagere komme med deres bud, hvis det er muligt. Her er ikke noget rigtigt og forkert svar, hvilket kan være en god måde at få flere til at deltage i den senere diskussion, ligesom forskellighederne i svarene kan sætte fokus på filmens detaljer.
- 2) Hvilken symbolik har farven rød? Bed deltagere før filmen lægge mærke til, hvornår farven rød forekommer. I hvilke sammenhænge optræder farven, og hvad kan den betyde?
- 3) Hvilken symbolik har navnene og filmens titel? Er det et tilfælde, at barnet hedder Isak? Hvorfor hedder morderen Jan Thomas Hansen (Jan/Hans betyder Gud er nådig, mens Thomas er tvivleren og har lagt navn til Høsten-messen = nadveren). Hvem er de usynlige? Er det Isak, Thomas, Agnes, Gud eller...?
- 4) Læs f.eks. lignelsen om den fortabte søn, fadervor, lignelsen om den gældbundne tjener eller andre skriftsteder om tilgivelse. Kan eller skal Thomas tilgives for mordet og den ondskab og lidelse, som han har forvoldt? Hvad siger skriftstederne? Hvad mener deltagerne i studiekredsen? Hvad mon Agnes mener? Hvad mener Thomas selv?
- 5) Har filmen ændret dit syn på tilgivelse? Det er min erfaring, at »De Usynlige« er en film, som man skal bruge tid til at fordøje. Så det er ikke sikkert, at deltagerne kan give et klart svar samme aften, som de ser filmen.

Konfirmander

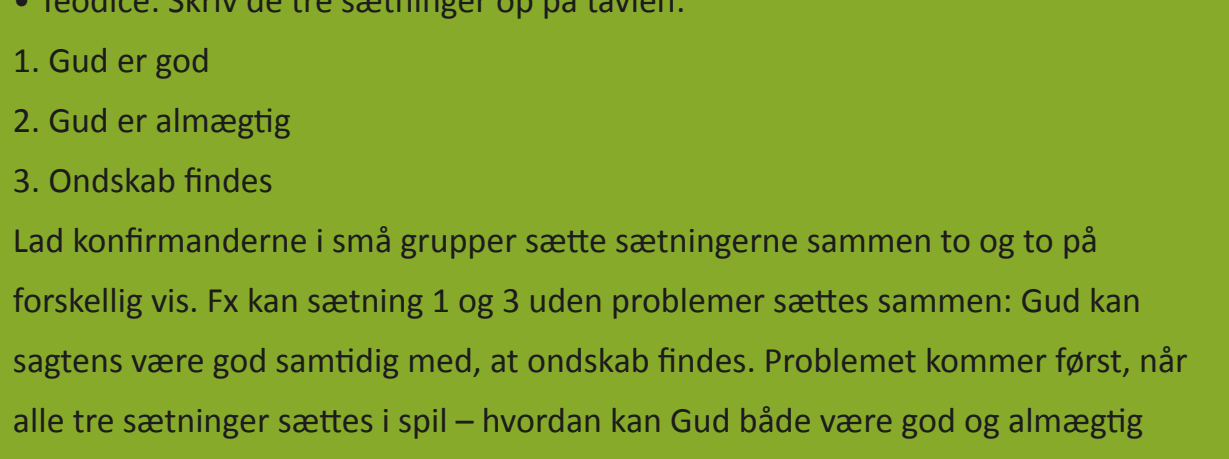
Film er også et godt redskab, hvis man ønsker at diskutere ondskab i konfirmandundervisningen. Mange børn i 7.-8. klasse er garvede filmbrugere og er glimrende til at aflæse og fortolke film, selvom de selvfølgelig ikke altid er bevidste om de filmetekniske virkemidler og også nogle gange skal hjælpes lidt på vej for at nå frem til mere abstrakte konklusioner. Film virker under alle omstændigheder ofte motiverende for konfirmanderne, fordi det for de fleste er lettere at se en film end at læse noget. Desuden gælder det for konfirmander som for alle andre, at filmen skaber en fælles ramme om en oplevelse, der som nævnt både omfatter syn, høreelse og følelser, og som alle bliver fortrolig i og er en del af for en stund. Oplevelsen er fælles, selvom den naturligt opfattes forskelligt for de enkelte. Ligeledes er forståelsen ikke afhængig af afkodningsfærdigheder i forhold til bogstaver og ord, hvilket åbner mulighed for en undervisning, hvor både svage og stærke læsere kan mødes med andre krav, og hvor de i samme tempo kan nå frem til refleksion og analyse. Når man viser film for en konfirmandundervisning, er det efter min mening vigtigt at gøre konfirmanderne opmærksomme på, at det, som de lærer i forbindelse med visningen af filmen, skal de også bruge, når de ser andre film. Jeg giver dem altid en konkret opgave, som de skal tænke på næste gang, de ser film.

»Jeg giver dem altid en konkret opgave, som de skal tænke på næste gang, de ser film.«

En film, der er relevant i forhold til temaet ondskab, er den oscarnominerede svenske film »Ondskab« fra 2003 af instruktør Mikael Håfström. Filmen foregår i Sverige i 1950'erne, hvor drengen Erik Ponti systematisk har været udsat for vold gennem hele sin barndom af sin stedfar. Eriks egen voldelige adfærd i skolen gør, at han bliver smidt ud og sendt på kostskolen Stårnsberg. Her er hverdagen dog også præget af grove fysiske afstraffelser, slåskampe og ydmygelser, som især elevrådsformanden Silverhjelms og hans ven Dahléns står i spidsen for, og som i høj grad rammer Erik. Rektoren og lærerne forholder sig yderst passivt til elevrådets afstraffelser. Det er først, da Silverhjelms lader chikanen gå ud over Eriks ven, Pierre, der derfor forlader skolen, at Eriks lærer igen: Først ved at slå Dahléns og en anden elev til blods i Firkanten (elevernes sted for organiserede slåskampe) og siden ved at true Silverhjelms, så han kaster op af skærek. Uenighed om et brev sendt til Erik, som rektoren har fået i hænde, gør, at Erik kontakter en advokat, der truer skolen med retssag og afsløring af den fysiske vold, og Erik får derfor lov til at blive på skolen året ud. Efter eksamen vender Erik hjem, men da stedfaderen vil give ham endnu en fysisk afstraffelse, slår Erik også her igen, og det er nu stedfaderen, der bliver slået. Ligesom det er tilfældet med »De Usynlige«, bliver der rokket ved vores opfattelse af, hvad der er rigtigt og forkert. For i løbet af filmen kommer man til at sidde med en forhåbning om, at Erik snart slår igen. Hvorfor viser han ikke Silverhjelms, hvem der er den fysisk stærkeste? Hvorfor har han ikke stoppet stedfaderens voldelige adfærd for længe siden ved at slå tilbage? Vi kommer til at sidde med den opfattelse, at vold er det eneste svar på vold, og slutscenen bliver ubehageligt forløsende, hvilket gør det så meget desto mere oplagt at åbne for en diskussion af andre muligheder og kristendommens syn på ondskab sammen med konfirmanderne.

»Ondskab«

Ønsker man at vise »Ondskab« i konfirmandundervisningen, kan man købe en enkeltvisning til 500,- plus moms hos MPLC eller købe den mere overordnede MPLC-licens. Man bør i forvejen orientere sig på www.mplc.dk. Se traileren her:

Med den nye skolereform er det blevet mere populært med en eller flere temadage i løbet af konfirmandundervisningen, og her kan en filmvisning være et glimrende indslag – dels for at vekslle mellem forskellige undervisningsformer, men også fordi der er mulighed for at vise en film i dens fulde længde og samtidig have tid til at diskutere den umiddelbart efter. Undervisningsforlaget kan naturligvis også deles over flere almindelige undervisningsgange.

Temadag om ondskab:

Introduktion til ondskab (ca. 40 minutter)

- Hvad er ondskab, og hvor kommer den fra? Lav en brainstorm med konfirmanderne, og lad dem komme på banen med deres bud.
- Ondskab ifølge skabelsesberetningen (bliv evt. inspireret af artiklen: <http://teol.ku.dk/formidling/teologl/derfor/>): Læs 1 Mos. Kap 2,3-25 højt og samtalt med konfirmanderne om, hvor ondskab stammer fra.
- Teodicé: Skriv de tre sætninger op på tavlen:
 1. Gud er god
 2. Gud er almægtig
 3. Ondskab findes

Lad konfirmanderne i små grupper sætte sætningerne sammen to og to på forskellig vis. Fx kan sætning 1 og 3 uden problemer sættes sammen: Gud kan sagtens være god samtidig med, at ondskab findes. Problemet kommer først, når alle tre sætninger sættes i spil – hvordan kan Gud både være god og almægtig samtidig med, at ondskab findes? Lad konfirmanderne komme med forslag, og suppler med egne betragtninger.

»Hvordan kan Gud både være god og almægtig samtidig med, at ondskab findes?«

Se filmen (108 minutter)

• Se filmen sammen med konfirmanderne. Selvom filmen er tilladt for børn over 11 år, kan det være på sin plads at advare mod lidt stærke scener. Inddel konfirmanderne i grupper og giv hver gruppe en person, der skal holde særligt øje med: stedfaderen, moderen, rektoren, Silverhjelms, og hvornår Erik handler ondt eller godt. Alle grupperne skal derudover holde øje med, hvornår Erik handler ondt eller godt.

Analyse af filmen (1-1½ time):

- Hvem er onde? Giv konfirmanderne 10 minutter til at diskutere i gruppen, om deres person og Erik er god og/eller ond – lad grupperne fremlægge og begrunde deres synspunkter.
- Hvorfor er de onde? Giv igen konfirmanderne 10 minutter i gruppen til at diskutere, hvor gruppens person og Eriks eventuelle ondskab stammer fra. Dernæst som før fremlægning og begrundelse.
- Ondskab som løsning? Diskuter med konfirmanderne, om volden var en god løsning? Det er lige præcis her, at sammenhængen mellem Eriks fysiske hævn over stedfaderen og den formentligt forløsende følelse, som konfirmanderne sad med, da det skete, skal sættes i spil. For alle vil forhåbentlig på forhånd afvise, at vold er en god løsning, men hvorfor bliver vi så ramt af en følelse af lettelse? Anvendelse af vold er måske ikke så sort/hvid, som vi på forhånd ville have sagt. Bliv evt. inspireret af en artikel om volden i filmen:

[[Gå til artiklen](#)]

• Filmen og Biblen: Samtal med konfirmanderne, om dele af bjergprædikenen (Matt. Kap. 5-7) kan bringes i spil i forhold til filmen og ondskab. Suppler med andre skriftsteder fra Biblen, der kan bringes i spil.

Afrunding af film (5-10 minutter)

- Giv konfirmanderne den opgave, at de næste gang, de ser en film, hvor der optræder ondskab, skal overveje, om der var en anden mulighed end vold – gerne ud fra de bibelske tekster, som I har diskuteret.

Interaktivt forløb om ondskab (90 minutter)

• Som afslutning på temadagen kan man benytte sig af dette udmærkede interaktive forløb om ondskab på konfirmandcenterets hjemmeside:

[[Gå til interaktivt forløb om ondskab](#)]

Musikvideoen som supplement til undervisningen

Når man skal beskæftige sig med et komplekst emne som »det onde« i konfirmandundervisningen, kan det give god mening at bruge musikvideoen som et supplement til undervisningen. En af fordelene ved at anvende musikvideoer er, at man ikke skal forklare konteksten, som hvis man f.eks. bruger uddrag af en film eller en roman. Derudover varer en musikvideo sjældent længere end 5 min., og

»Musikvideoen er med andre ord en kort, afgrænset Helhed, der kombinerer et visuelt, et lyrisk og selvfølger et musikalsk aspekt.«

den henvender sig til os gennem flere æstetiske genrer. Musikvideoen er med andre ord en kort, afgrænset helhed, der kombinerer et visuelt, et lyrisk og selvfølger et musikalsk aspekt, der tilsammen kan give nye perspektiver til et givent emne.

Hvis jeg skulle lave et forløb om »det onde« med konfirmander, ville jeg, som supplement til undervisningen, bruge den pladeaktuelle provokatør og samfundskritiker Marilyn Mansons musikvideo »Personal Jesus.«

Martin Gore, som oprindeligt skrev og komponerede »Personal Jesus« i 1989, har forklaret, at sangen er inspireret af Priscilla Presley's bog »Elvis and Me« og omhandler, hvordan et forhold mellem to mennesker kan udvikle sig asymmetrisk, og den ene part får en højere status end den anden eller så at sige bliver »en personlig Jesus«.

Marilyn Manson arbejder for mig at se videre med denne tolkning i en musikvideo, der erstatter det personlige forhold med en mere generel samfundskritik af den måde, mennesker på den ene side ukritisk dyrker hinanden som idoler, og samtidig iscenesætter sig selv som idoler eller guder. Heri ligger også en stærk selvkritisk reference til kunstneren, der om nogen iscenesætter sig selv.

I videoen, som er instrueret af Marilyn Manson og Nathan Cox, fremstilles Marilyn Manson som en grotesk Jesus, der sammen med bandmedlemmerne opstilles foran skærm billeder af politiske personer, bl.a. Joseph Stalin, Benito Mussolini, John F. Kennedy, Mahatma Gandhi, Adolf Hitler og George Bush.

Videoen har et meget eksplicit visuelt univers, hvor krig, penge, sex, politik og religion portrætteres i groteske tableauer, og samtidig har den et gentagende tema med kvinder ridende på rodeotype i en symbolik, der kan pege hen på åbenbaringens fire ryttere og Babylons skøge i et og samme billede.

Jeg ville bruge denne musikvideo til at perspektivere begrebet ondskab yderligere og måske få konfirmanderne til at spørge til, hvad der i første omgang giver det onde plads og lade Marilyn Mansons portræt af, hvordan mennesket gang på gang lader sig forføre af »falske guder« være et af mange mulige svar på dette.

Musikvideoen kan ses her:

»Videoen har et meget eksplicit visuelt univers, hvor krig, penge, sex, politik og religion portrætteres i groteske tableauer.«

»Personal Jesus«

Tekst og musik: Martin Gore, 1989

Marilyn Manson udgav sin coverversion af Depeche Modes klassiker »Personal Jesus« på sit første greatest hits album »Lest We Forget - The Best Of« i 2004.

Reach out and touch faith
Your own personal Jesus
Someone to hear your prayers
Someone who cares
Your own personal Jesus
Someone to hear your prayers
Someone who's there

Feeling unknown
And you're all alone
Flesh and bone
By the telephone
Lift up the receiver
I'll make you a believer
Take second best
Put me to the test
Things on your chest
You need to confess
I will deliver
You know I'm a forgiver
Reach out and touch faith
Reach out and touch faith

Your own personal Jesus...

Feeling unknown
And you're all alone
Flesh and bone
By the telephone
Lift up the receiver
I'll make you a believer
I will deliver You know
I'm a forgiver
Reach out and touch faith
Your own personal Jesus
Reach out and touch faith

DET ONDES PROBLEM

Det ondes problem bliver også kaldt lidelsens problem eller teodicéproblemet (af græsk theos »gud« og dike »retfærdighed«). Det er et klassisk teologisk/filosofisk problem inden for både jødedom, kristendom og islam, fordi man indenfor disse tre religioner tror på én almægtig Gud. Derfor bliver det nødvendigt at overveje, hvordan det ondes og lidelsens eksistens kan forenes med tanken om en Gud, der både er almægtig og god og retfærdig.

– For hvis Gud er almægtigt, så kan han vel også standse lidelse og ondskab?

– Og når han ikke griber ind mod lidelsen, selvom han kan, hvordan kan man så kalde Gud for god?

Forfatteren Thorkild Hansen har spidsformuleret det ondes problem på denne måde: »Enten er Gud ond, eller også er han magtesløs«.

Af Preben Medom Hansen, konsulent i skoletjenesten KK44, Silkeborg

Klassiske svar på det ondes problem

Teodicé-problemet er formuleret som en logisk modsætning – og man kan derfor ikke finde en logisk tilfredsstillende løsning. Men da problemet er uomgængeligt, har man selvfølgelig forsøgt at finde forskellige svar. Og alle svar findes der naturligvis indvendinger imod. Her er nogle af de klassiske svar og indvendinger:

1. Det gode i verden stammer fra Gud. Det onde stammer fra Satan. (Fastholder Gud som god, men går på kompromis med Guds almægtighed).

2. Gud er god, og han har en mening med lidelserne, som vi bare ikke kan begribe, fordi vi kun er mennesker. (Dette svar kortsletter på en måde den logiske knude – men på bekostning af vores trang til at søge mening).

3. Verden er hverken ond eller god – den ér bare. Og sådan forholder det sig også med Gud. (Svaret går på kompromis med Guds godhed og/eller retfærdighed).

4. Gud har skabt verden med både godt og ondt, men Gud elsker menneskene og er med os – selv i lidelsen. (Svaret fastholder, at Gud er god, selvom han også har skabt verden med indbygget lidelse og insisterer på, at sandheden om Guds væsen ikke kan indfanges med logik).

5. Gud er god. Det er os mennesker, der er onde. Så Gud kan ikke fjerne det onde uden også at fjerne menneskets frie vilje. (Argumentet er for så vidt godt nok. Men det forklarer kun den menneskeskabte lidelse, og ikke fx sygdom og naturkatastrofer).

6. Man kan lige så godt spørge om, hvorfor verden er fuld af skønhed, godhed og mangfoldighed som spørge om, hvorfor det onde er til. (Problemet forsvinder ikke, fordi man nægter at svare på det).

7. Verden er styret af naturlove, og Gud er en illusion. Der er ingen mening eller formål med lidelsen. Den rammer tilfældigt. (Den logiske modsætning forsvinder kun, fordi man fjerner Gud fra ligningen og derved afmonterer hele problematikken. Og menneskeligt set kan svaret – at lidelsen er meningsløs og tilfældig – virke klinisk og endda kynisk).

Et problem eller et vilkår?

Tidligere formand for Det Etske Råd Ole Hartling har denne overvejelse i en artikel om det ondes problem:

Problemet lader os altså ikke i fred, vi kan ikke håndtere det, og vi kommer ikke overens med det. Men hvis der på ingen måde er et forståeligt og tilfredsstillende svar på spørgsmålet, må det overvejes, om spørgsmålet er forkert. Eller om man må erkende, at et problem, som ingen løsning har, ikke er et problem, men et vilkår.

»Eller om man må erkende, at et problem, som ingen løsning har, ikke er et problem, men et vilkår.«

Men at omdøbe problemet til et vilkår forhindrer ikke, at lidelsen er ubærlig og uforståelig, når den rammer et konkret menneske. Her skriver Ole Hartling:

»Men hvad kan man sige til det menneske, som har det meget hårdt? Hvad skal vi komme med? Ikke en filosofisk teodicé i al fald. Ikke en forklaring om, at der nok alligevel er en større harmoni. For nogle har teodicéproblemet ført til, at tanken om en kærlig Gud må afvises. Men i Martin A. Hansens »Høstgildet« bliver det anderledes. Præsten kan ikke forklare, hvorfor et barn skulle dø, han klager fortvivlet over det meningsløse, og han er fortvivlet over sin magtesløshed. Han kommer ud til forældrene – han ved knap hvordan - kommer i sin fortvivlelse og med sin vrede og sine tomme hænder, men han kommer.

Ole Hartlings erfaring fortæller ham, at teoretiske løsninger på det ondes problem er ubrugelig, når man står overfor mennesker i nød. Præsten i »Høstgildet« har ingen snilde teologiske forklaringer, og han tyr ikke til tom trøst. Han fortvivler sammen med forældrene; samtidig med at han holder fast i sin tro. På den måde bliver løsningen på det ondes problem »solidaritet« og »medlidenhed« i forståelsen »at-lide-sammen-med«. Ikke en logisk tilfredsstillende løsning. Men måske den eneste løsning menneskeligt set?

»På den måde bliver løsningen på det ondes problem »solidaritet« og »medlidenhed« i forståelsen »at-lide-sammen-med«.«

Ole Hartlings artikel »Verdens ondskab er stadig en gåde« Religion.dk 5. August 2006

<http://www.religion.dk/ondskab-tvaerreligjost-set/verdens-ondskab-er-stadig-en-gade>

At tale med børn og unge om det svære

For di jeg ikke ville gøre dem kede af det

Engang i foråret besøgte jeg en 6. klasse, hvor en dreng havde mistet sin far. Her fortalte en af pigerne mig, at hendes elskede »oldebedste« var død kort før jul. »Oldebedste« havde lige fra hun kunne huske været en uadskillelig del af hendes og resten af familiens juleaften. Hun var den der bagte småkagerne, pyntede juletræet, hængte kravlenisserne op de sædvanlige steder og i øvrigt sørgede for, at det blev en rigtig jul. Hendes manglende tilstedeværelse denne juleaften havde fyldt den 12-årige piges bevidsthed helt ud til kanterne.

– »Snakkede I juleaften om din oldebedste, at I savnede hende?« spurgte jeg.

– »Nej, der var ingen, der sagde noget om hende,« svarede hun.

– »Tror du ikke, de andre tænkte på hende?«

– »Jo, hele tiden!«

– »Hvorfor tror du så ikke, at de sagde noget om hende?«

– »De ville nok ikke gøre mig ked af det!«

– »Sagde du noget om din »oldebedste«?«

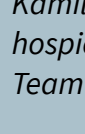
– »Nej, det gjorde jeg ikke.«

– »Tænkte du ikke på hende?«

– »Jo, hele tiden!«

– »Hvorfor sagde du så ingenting?«

– »Fordi jeg ikke ville gøre dem kede af det!«

Af Ole Raakjær præst ved
KamillianerGardens
hospice og Det palliative
Team

Ensomhedens byrde er den tungeste

Det er desværre alt for almindeligt, at det er sådan, at vi voksne lader vores børn og unge i stikken, når de mister vigtige personer i deres liv. Af frygt for at gøre dem kede af det, lader vi være med at dele det sørgelige, det svære og det tunge med dem. Og det betyder, at de kommer til at føle sig alene og isolerede med deres sorg. Vi er bange for deres sorg. Vi er bange for deres reaktioner og deres gråd. Dybest set måske fordi det, vi er allermost bange for, er vores egen sorg, vores egne reaktioner og vores egen gråd. Ja, måske kan det siges så stærkt, at når der er noget, vi synes, vi vil skåne vores børn og unge for, så er det oftest fordi, der er noget, vi vil spare os selv for!

»Men hverken barndommen eller ungdommen er et beskyttet værksted, og når familier rammes af alvorlig sygdom og død, misbrug, skilsmisser og andre voldsomme tab, medfører det altid store og skræmmende oplevelser for barnet og den unge.«

Vi kommer til at føle os magtesløse, når de bliver kede af det. Børn og unge skal ikke bekymre sig og være kede af det, synes vi. Men hverken barndommen eller ungdommen er et beskyttet værksted, og når familier rammes af alvorlig sygdom og død, misbrug, skilsmisser og andre voldsomme tab, medfører det altid store og skræmmende oplevelser for barnet og den unge. Derfor er ethvert forsøg på at beskytte dem fra virkeligheden som regel ensbetydende med, at vi skjuler dele af den. Hvis vi derimod beskytter dem i virkeligheden, det vil sige vover at være sammen med dem om det, der sker i deres og vores liv, så skaber det for såvel dem som for os forudsætninger for fællesskab og fremtid.

Sorghjælp er huskehjælp

»Jeg tror, det ville have været rigtig godt, om I havde turdet snakke med hinanden om, hvor meget I savnede »oldebedste« juleaften. Så tror jeg nemlig, det var blevet en bedre juleaften for jer alle sammen!«

Sådan sagde jeg til den 12-årige pige. Hun begyndte at græde. Det var præcis det, det drejede sig om. Mere skulle der ikke til, før hun fik rum og plads til at mærke den forløsende sorg over tabet af hendes elskede oldemor, hvis betydning ingen af de voksne havde mod til at hjælpe hende med at huske.

Den lidt stille 12-årige dreng, som var årsag til mit besøg i klassen, havde mistet sin far. En måneds tid efter dødsfaldet ringede moderen til mig, fordi hun var meget bekymret for sin søn. Han plejede at være glad for at gå i skole, men hun havde nu meget besvær med at få ham af sted om morgenen, og han kom tit hjem midt på dagen, fordi han havde ondt i maven eller i hovedet. En dag, jeg snakkede med ham om skolen og hans kammerater, fortalte han mig, at efter, at hans far var død, var det »lidt irriterende«, at hans klassekammerater ikke sagde noget til ham. Jeg spurgte ham om »lidt irriterende« betød, at det ikke gjorde så meget (at de ikke sagde noget til ham), eller om han var ked af, at de ikke havde snakket om faderens død i klassen eller havde spurgt, hvordan han havde det. »Det sidste!« svarede han, »...for de ved jo godt, at min far er død!« Ingen havde hjulpet ham med huske faderens betydning.

Det værste er at lade som ingenting

For såvel børn, unge som voksne er ensomheden næsten altid den tungeste byrde. Det, at der ikke er nogen i barnets eller den unges netværk, der har mod til at tale med dem om de tanker og følelser, som tabet har medført, opleves som et svigt af dimensioner. Det er ikke tabet i sig selv, børn og unge får ondt i maven eller i hovedet af. Men det er det, at de skal bære tabet alene, at ingen voksne vil eller tør dele det svære og tunge med dem, der kan medføre, at de fungerer dårligt i skolen, at de ikke kan koncentrere sig om lektierne, at de isolerer sig fra deres kammerater eller senere i livet får store vanskeligheder ved at knytte sig tæt til et andet menneske. De færreste har brug for behandling, når det handler om sorg, men vi har alle sammen brug for, at nogen reagerer på de tab, vi udsættes for i vores liv. Vi har brug for, at nogen fortæller os, at de ved, at det er sket. Også selv om de måske ikke synes, de har noget at sige til det. Så kan de i det mindste sige, at de ikke ved, hvad de skal sige, men at det må være hårdt at have mistet...! Det er som regel mere end rigeligt. Det værste er, når de andre bare lader som ingenting.

»Det er ikke tabet i sig selv, børn og unge får ondt i maven eller i hovedet af. Men det er det, at de skal bære tabet alene, at ingen voksne vil eller tør dele det svære og tunge med dem.«

Beskytte eller snyde

At miste en mor, en far, en bror, søster eller en bedsteforældre er ikke et problem, der kan løses. Alvorlige tab i vores liv er ikke problemer, der kan løses. Vi kan ikke handle os ud af dem. De kan ikke behandles væk; de kan ikke fjernes, men de er byrder, der skal bæres. En sorg ikke et problem, der kan løses, men en byrde der skal bæres. Hjælpen til barnet eller den unge skal sikre, at der oven i denne kontakten ikke skal lægges ensomhedens og isolationens byrde. Der er vigtigt, at de tages med i alt det, der sker omkring tabet og ikke forholdes nogen informationer, fordi man vil beskytte dem. Man beskytter ikke barnet eller den unge ved at skåne det for virkeligheden, man snyder dem og holder dem udenfor med isolation og ensomhed til følge. Informationer kan være svære og tunge at give og få, men mangel på informationer mange gange værre!

De voksne trækker sig

Børn og unge, der mister eksempelvis forældre, oplever ofte, at både deres kammerater og de voksne, der omgiver dem (lærere, pædagoger, familiemedlemmer), trækker sig tilbage fra dem. De oplever sig som faldet ud af den trygge sammenhæng, de hidtil har befundet sig i. De føler sig isolerede og ensomme og kommer let til at tro, at de er de eneste i hele verden, der tænker og føler, som de gør. De føler sig f.eks. onde, fordi de i deres sorg over at have mistet mor eller far også mærker en vrede over at være blevet forladt. Denne vrede er det svært at få spejlet, for giver de den sprog, vil de ofte få at vide, at »Det kunne far/mor da ikke gøre for!« De roses for at være søde og flinke og hjælpe til derhjemme. Det vil sige, at de roses for at være deres egne følelser væk, hvad der kun skubber dem længere ind i ensomheden og isolationen.

At bygge med på mindernes skatkammer

Børn og unge kigger på de voksne, der omkring dem. Og er mor ked af det, fordi far er død, så vil de ofte gøre alt, for at gøre mor glad - også selvom det betyder, at de må gemme deres egen sorg væk. Det betyder naturligvis ikke, at mor ikke må være ked af det, men hun må være parat til at tage ansvaret og fortælle barnet eller den unge, at det ikke er fordi, de snakker om far, hun bliver ked af det. Det er fordi, far er død. Og så kan hun og barnet eller den unge sørge i fællesskab. Deren, fortvivlelsen og gråden skal ikke skjules, den skal deles. Erindringerne, minderne om far er den meget vigtige ballast, barnet eller den unge skal have med sig ud i verden, og dette »mindernes skatkammer« må de voksne, der er omkring, aktivt »bygge« med på - også selvom han eller hun derved selv kommer ind i »sorgens rum«. Det er faktisk en lettelse for barnet eller den unge opleve, at det svære, der er sket i dets liv, gør indtryk på den voksne. Det bliver netop en bekræftelse og en anerkendelse af de følelser, det selv bærer rundt på. Det gør dem mindre ensomme og fremmede for sig selv og andre.

»Sorgen, fortvivlelsen og gråden skal ikke skjules, den skal deles.«

Den voksne har ansvaret

Når det handler om børn/unge og sorg, er det altså den voksne, der har ansvaret og som skal være opsøgende. Man kan ikke nøjes med at sige til barnet eller den unge, at det er meget velkomment til at komme og snakke, hvis det har lyst. Så sker der som regel ikke noget, netop fordi det måske ikke altid har ordene til at formulere det, der fylder det, og fordi barnet eller den unge kan være bange for at gøre den voksne ked af det.

»Det er ikke fordi de spørger. Det er fordi min far er død.«

Efter min snak med eleverne i 6. klasse spurgte jeg hver enkelt, hvordan de synes, det havde været? De svarede stort set enslydende, at det havde været godt. Nu vidste de, at de andre også kunne være kede af det. Så forstod man bedre hinanden! Nu var det lettere at snakke med hinanden, fordi man ikke mere behøvede at være bange for at komme til at sige noget forkert.

– »Jamen, er det ikke træls, at der kommer sådan en som mig, og gør jer kede af det?« spurgte jeg.

– »Det er ikke dig, der gør os kede af det! Det var vi i forvejen!« Fik jeg meget fornuftigt til svar.

– »Hvad nu hvis dine klassekammerater spørger til din far, og du så bliver ked af det?« spurgte jeg drengen, hvis far var død.

– »Så er det ikke fordi de spørger, så er det fordi, min far er død!« Lød hans kloge svar.

Det er en god sætning at have i baghovedet, når man skal tale med børn og unge om det svære. Bliver de kede af, så er det ikke fordi, man spørger, men fordi der er noget at være ked af. Og det kan man ikke tage fra dem, for sorgen hænger sammen med betydning.

Hvordan undervise børnekonfirmander i det sværeste og tungeste i livet?

»Hvis Gud kan alt hvorfor gør han så ikke min mor rask?«

Sådan spurgte en minikonfirmand sidste efterår – meget naturligt, fordi hendes mor var syg af kræft. Nu var hun på hospice og var ikke blevet rask, selvom pigen selv i forbindelse med en gudstjeneste for minikonfirmanderne og deres familier havde skrevet en bøn til Gud om at gøre hende rask. Hun havde taget et billede af bønnen på sin mobiltelefon for at vise den til sin mor, som på det tidspunkt var indlagt på sygehuset. Og det er sagens kerne: For dét barn er det ondeste, der kan ske, at skulle miste sin mor.

Af Inge Lise Reiche
kirke- og kultur-
medarbejder, Aaby
kirke

»For dét barn er det ondeste, der kan ske, at skulle miste sin mor.«

Når jeg planlægger minikonfirmand-undervisningen, har jeg altid en gang, der handler om død, begravelse og DET KRISTNE HÅB, men det er klart, at alle de andre gange til minikonfirmand også hurtigt kom til at bære præg af den svære situation, som denne pige stod i. En gang, hvor vi snakkede om bøn, hvor jeg introducerede noget å la »Når man har det svært, er det godt at kunne betro sig til nogen...« afbrød en af de andre piger mig og sagde, at det måtte jeg ikke snakke om, for så ville den anden pige bare blive ked af det – hvortil den berørte pige sagde: »Nej, jeg vil gerne snakke om det!«

Og nu denne dag kom så spørgsmålet med vrede i stemmen: »Hvorfor gør Gud ikke min mor rask?« Og resten af holdet fik også luft for deres frustrationer om, hvor slap og uretfærdig Gud var, når han ikke greb ind og gjorde moren rask. Det interessante var, at der ikke var ét barn, der tvivlede på, om Gud overhovedet fandtes, for hvor i alverden skal vi ellers vende os hen, når vi står i nød og ikke kan se os ud af det? På et tidspunkt var der en, der mente, at man ikke kunne tillade sig at være så vred på Gud, hvortil jeg måtte spørge: »Hvorfor egentlig ikke, når nu moren ikke får det bedre?« Så vi kom langt omkring i den samtale: Er Gud mon sådan én, der kan gribe ind i hvert enkelt menneskes liv? Hvorfor skal nogen dø så tidligt? Hvorfor laver Gud ikke bare om på tingene, så sygdomme ikke opstår? Hvem kan vi søge hjælp og trøst hos, når vi står midt i alt det onde? Hvad nu, hvis moren dør, hvor kommer hun så hen? Og vi fik jo ikke svar på alle vores spørgsmål, men vi fik dem stillet, og vi fik sat vores erfaringer af virkeligheden op imod den bibelske fortælling. Forhåbentlig fandt vi også noget styrke i ikke at stå alene med alle vores tanker, og forhåbentlig fandt vi også trøst i at opleve, at vi kunne få lov til at aflevere al vor nød og klage, og forhåbentlig blev der plads til et lille håb om, at Gud tager imod, når vi må give slip på dem, vi holder allermost af.

Hvorfor overhovedet undervise i død, begravelse og det kristne håb?

I forordet til »Barnet i mødet med livets mørke sider« af Lars Bjørklund og Bernt Erikkson, Unitas Forlag, skriver forfatterne meget enkelt: »Barndommen er ikke et beskyttet værksted, og børnenes virkelighed kan i forbindelse med sygdom, lidelse og død rumme store og skræmmende oplevelser. Forsøger vi at beskytte børn mod virkeligheden, risikerer vi at skjule dele af den. Hvis vi i stedet beskytter dem i virkeligheden, så skabes der forudsætninger for fremtid og fællesskab.« I forbindelse med minikonfirmandundervisningen må det handle om, at vi er med til at sætte virkeligheden og det oplevede ind i den kristne tolkningsramme, som for mange er meget tabubelagt og omgærdet med megen usikkerhed. Og døden er en del af livet, og en af de måder børn også møder kirken på, er igennem begravelse.

**»I forbindelse med
minikonfirmandundervisningen må det handle
om, at vi er med til at sætte virkeligheden og
det oplevede ind i den kristne
tolkningsramme.«**

Derfor skal vi naturligvis også stille en undervisning til rådighed i dette emne. Vi skal være med til at give dem sprog og turde være med til at skabe billeder i dem om det, vi heller ikke selv kender svaret på. For et par år siden interviewede Finn Ansbjerg Larsen fra Folkekirkens Konfirmandcenter en af mine minikonfirmander for at høre ham om det relevante i at blive undervist i døden. Hans synspunkter kan man se her ...

Hvordan helt konkret?

Som regel giver jeg minikonfirmanderne »dagens spørgsmål«, som de så går og snakker om parvis på vej fra sognegården til kirken. Til dette emne kan spørgsmålet være »Hvad sker der, når vi dør?« Når vi så er i kirken, tager vi en runde, hvor parrene fortæller, hvad de har talt om uden, at jeg eller de andre børn kommenterer på det sagte. På den måde kommer alle til orde, og jeg får en hurtig fornemmelse af, hvor det er relevant at starte: Er det i det konkrete med den biologiske proces, er det omkring afklaringen af forskellen mellem jordbegravelse og bisættelse, eller er det omkring teologiske overvejelser mellem himmel og jord?

Så rækkefølgen og tyngden kan variere, men følgende emner kommer vi omkring:

- Hvad vil det sige at være død? Det rent fysiologiske
- Forskellen mellem jordbegravelse og bisættelse
- Kristne bliver begravet fra en kirke (eller et kapel). Ikke-kristne bliver begravet fra andre steder
- Selve højtideligheden. Forklaring af betydningen af de tre skovfulde jord'
- Fortællingen om Lazarus' opvækkelse
- Det levende er hos Gud (HÅBET)
- Forskellen mellem reinkarnationstro og opstandelse
- Vi ser kapellet. (Kun hvis det er ledigt. Jeg har en meget klar holdning til ikke at gå i kapellet med børn, hvis der står en kiste. Jeg forklarer dem grundigt, at så er det den pågældende familie, der har brug for at vide, at deres kære kan stå i fred og ro uden, at der kommer alle mulige ukendte »turister«, og det forstår de meget fint
- Vi ser filmen »Det, der er levende« fra serien »Alle os under himlen«. Jeg forklarer, at filmen efterhånden er gammel, og at den er lavet af skuespillere for, at minikonfirmander kan få noget at vide om, hvordan det med sygehus og begravelse foregår. Og så er alle med og kan sagtens abstrahere fra umoderne briller og gamle møbler
- Tid til snak. Dette kan variere meget. Nogle hold er meget konkrete, så der ikke er så meget at snakke om, og på andre hold kan der være sludre-chartoller, der kan snakke længe om døde kaniner og marsvin, men jeg prøver så vidt muligt at holde fast i det almenmenneskelige i det at miste og gøre os tanker om, hvad der sker med os efter døden, og at pege på det kristne håb, at Gud passer på os i livet og i døden.

På Dagmar Overbys loft var der med utrolig sløsethed henslængt et mumificeret lig. Tydede den lemfældige omgang med ligene på manglende tilregnelighed hos Dagmar Overby?

Seriemord, overgreb og ondskab

– sagen om Dagmar Overby

Sagen mod Dagmar Overby satte for første gang seriemorderens anatomi på dagsordenen i Danmark, men stillede også spørgsmålstegn ved en mangelfuld sociallovgivning. Dagmar Overbys mange drab rejser fortsat debat og maner til eftertanke. I forbindelse med en særudstilling om ondskab har politimuseet rettet blikket mod sagen, der på mange måder sætter de verserende debatter om forbryderes ondskab og tilregnelighed i relief. Dagmar Overby blev dømt for otte drab, men hævdede at have myrdet op til 16 børn – sagen er unik i såvel dansk som europæisk retshistorie.

Dagmar Overby – opvækst i fattigdommens og misbrugets skygge

Dagmar Overby blev født i Assendrup i 1887. Familien var såkaldte indsiddere (dvs. arbejdere der boede til leje hos en gård- og husmand), og forholdene i barndomshjemmet var præget af en betydelig fattigdom. Ifølge alle udsagn var Dagmar Overby særdeles vanskelig i sin barndom. Gennemgående blev hun betegnet som et »løgagtigt« barn, der søgte at dominere sine omgivelser og fremstille sig selv og sin familie som bedre og finere, end de egentlig var. Hertil kom, at hun blev taget i tyveri gentagne gange. Dagnars opførsel havde givetvis sine grunde, i hvert fald kom det i den efterfølgende retssag frem, at hun i barndommen havde været udsat for et seksuelt overgreb fra bedstefaderens side – man havde dog ikke på daværende tidspunkt fra forældrenes side ment, at dette var noget, man burde gøre yderligere ved og havde derfor blot bedt bedstefaderen, der var på besøg, om at rejse før tid.

Den materielle nød og Dagmar Overbys vanskelige sind betød, at hun allerede blev sendt bort fra forældrene i en alder af 12 år, hvorpå hun tre år senere modtog en dom for tyveri, som hun afsonede på Fyn. Herpå rejste hun til Aarhus, hvor hun som ekspeditrice fik et barn med den restauratør, hun arbejdede for. Siden opholdt hun sig i området nær Randers, hvor hun i en kortere periode var gift med handelsmanden Anton Nielsen og siden fungerede som husholderske for husmanden Jens Sørensen - med hvem hun også fik et barn. I 1915 flyttede hun, efter at have født endnu et barn, til Holmbladsgade på Amager, hvor hun erhvervede en slikbutik. Året efter, i 1916, startede hendes seriemord på spædbørn.

Drabene

Det viste sig efterfølgende, at Dagmar Overby, allerede mens hun havde opholdt sig i Randers, havde begået grov vanrøgt, i forhold til de børn, hun havde født. Det første barn, som hun havde fået med den pågældende restauratør, døde under mystiske omstændigheder, og barnet, hun havde fået med husmanden Jens Sørensen, var – umiddelbart efter fødslen – blevet udsat på en nærliggende gård.

De egentlige drab startede dog først efter 1916. Der førtes i den efterfølgende retssag bevis for otte drab – om end Dagmar Overby formentlig havde begået, og også tilstod, langt flere. Drabene kan inddeles i to faser: Fra 1916 og frem til den 30. august 1917, hvor hun afsonede en fængselsdom for tyveri i Jylland – i denne periode myrdede Overby syv børn – og fra hendes løsladelse i 1919 til 1920, hvor hun myrdede to børn.

De børn, der myrdedes, blev alle – fra det første mord i Jægersborggade på Nørrebro til Overby blev endeligt afsløret i sin lejlighed på Enghavevej, Vesterbro – formidlet gennem annoncer i avisen. Her annoncerede ugifte kvinder efter plejemødre, der ville overtage deres uægte børn – eller plejemødre annoncerede efter uægte børn, som de kunne overtage og vist pengebeløb. Denne udveksling af børn, der ikke var lovlig, idet der allerede i 1888 var vedtaget en lov vedrørende offentlig godkendelse og kontrol af plejemødre, tog Dagmar Overby aktivt del i. Hun annoncerede således efter børn og svarede på annoncer fra desperate mødre. Når hun modtog børnene, slog hun dem imidlertid som oftest ihjel – oftest samme dag. Børnene blev enten kvalt eller druknet og derpå brændt i ovnen i hendes lejlighed, gemt på loftet eller smidt et sted i byen – bl.a. på Assistens Kirkegård. I nogle tilfælde beholdt hun dog et par af børnene. Den drejede sig bl.a. om drengen Angelo, som hun knyttede sig meget tæt til. I alle tilfælde var hun imidlertid ofte tvunget til at lave komplicerede manøvrer for ikke at blive afsløret, når mistroiske mødre ville se deres børn. I den forbindelse gik Overby i nogle tilfælde så vidt, at hun fik sin læge – der ikke var vidende om drabene – til at udstede falske døds- og begravelsesattester, hvoraf det fremgik, at børnene havde haft en naturlig død. Hertil foretog hun også mere avancerede forbytninger, sådan at hun gav de forældre, der ønskede deres børn tilbage, andre børn, end de oprindeligt havde afleveret, for at dække over, at de i første omgang afleverede børn, allerede var døde.

Afsløring

Torsdag den 2. september 1920 ringede en ung kvinde, Karoline Aagesen, på Dagmar Overbys dør. Den unge kvinde havde nogle dage forinden afleveret sit barn til Overby, men havde nu fortrudt og ville have barnet tilbage. Dagmar Overby åbnede i første omgang ikke døren, og kvinden gik derfor til den nærliggende politistation, som hun dog måtte forlade med uforrettet sag, da man der krævede yderligere oplysninger. Herpå gik kvinden tilbage til Overby, som hun nu fandt hjemme. Gået på klingeren fortalte Dagmar Overby, at hun havde givet barnet bort til en vildtfremmed kvinde. Dette fik alarmklokkerne til at ringe, og nu lykkedes det at få overtalt politiet til at ransage lejligheden, hvor de bl.a. fandt resterne af den unge kvindes barn i kakkelovnen. Herpå rullede en af de største og mest spektakulære retssager i den første del af det 20. århundrede.

Dagmar Overbys soveværelse. Selv i kurven for fodenden af sengen gemte hun et barnelig.

Retssagen – og diskussionen om Dagmar Overbys ondskab

Under retssagen undrede man sig især over to ting: Hvorfor myrdede Dagmar Overby de mange børn? Og hvordan kunne det lade sig gøre, uden det blev opdaget? De spørgsmål var ikke så ligetil at besvare. I forhold til første spørgsmål er det nærliggende at tro, at Overby myrdede børnene af økonomiske grunde, sådan at hun kunne beholde de penge, hun modtog, uden at skulle have udgifter til at brødføde børnene. Dette benægtede Dagmar Overby dog, men hævdede – interessant nok – at hun af og til lyst til at slå nogle af børnene ihjel. Hertil påpegede hun, at hun ikke huskede selve drabene og dertil havde været påvirket af forskellige stoffer som æter og kokain – hvilket kan forklare, hvorfor hun i nogle tilfælde var utrolig sløset med ligene, som hun blot placerede på loftet eller i en kurv for fodenden af sin seng. Hverde forældre sløsete adfærdshænge sammen med Overbys avancerede forfalskninger af dødsattester og forbytninger af børn, er fortsat en gåde.

»Dagmar Overby hævdede – interessant nok – at hun af og til fik lyst til at slå nogle børn ihjel.«

Hertil kom, at Overby var, hvad vi med nutidens psykiatriske fagterminologi vil karakterisere som en dyssocial personlighed præget af borderline-symptomer, dvs. hun led med datidens ord af »voldsomme humørsvingninger« og kastede sig ud i »meget kortvarige forhold til mænd« – som hun i parentes bemærket dog kun meget nødtigt havde seksuelle forhold til, da hun efter eget udsagn nærede afsky for enhver form for seksuel udfoldelse. Mændene karakteriserede hende som »meget stridbar« og »stiv som et bræt«.

Dagmar Overby var således uomtvisteligt en yderst særpræget person med svære personlighedsforstyrrelser, men var hun sindssyg eller ond? For første gang diskuterede man i datiden dette spørgsmål i forbindelse med et seriedrab – og svaret var, som i dag, langt fra entydigt. Ifølge den mest udførlige psykiatriske rapport, der på det tidspunkt var udarbejdet inden for det danske retssystem, viste Dagmar Overby ingen tegn på sindssyge – og erklæredes fuldt ud egnet til straf af rapportens bagmand, professor Wimmer. Hendes forsvarer, Poul Gamteltoft, anfægtede ikke denne rapport, men påpegede, at det var det hensynsløse samfund og ikke Dagmar Overby, der var skyld i drabene. Hvad mente han med det?

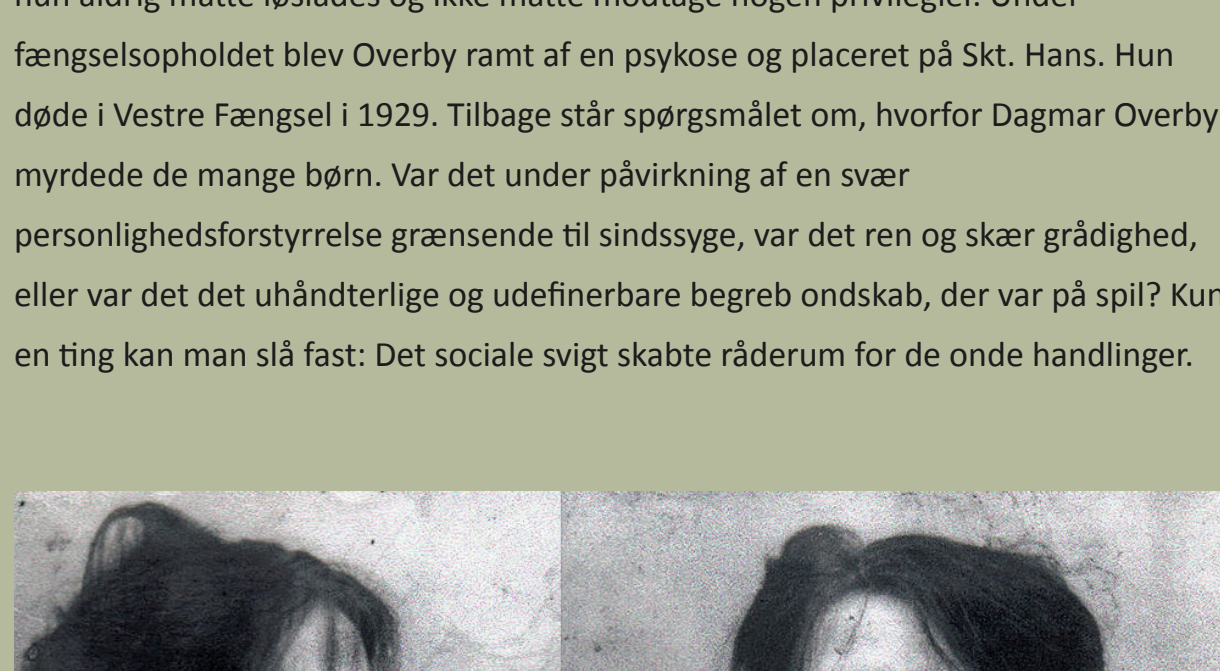
Det sociale svigt

Fra 1911 til 1921 havde det danske samfund gennemgået en sand befolkningsekspllosion fra 2,7 til 3,3 millioner indbyggere. Der var således en stor overbefolkning – især i de større byer, og registreringen af disse mange nye indbyggere kunne slet ikke følge med, hvorfor der var en stor sandsynlighed for at falde gennem samfundets på dette tidspunkt svagt udviklede sikkerhedsnet. Til denne voldsomme befolkningsvækst kom en historisk betinget stigmatisering af børn født uden for ægteskabet.

Den protestantisk prægede sociallovgivning skelnede i den forbindelse mellem værdigt og uværdigt skæbende. Kvinder, der fik børn uden for ægteskabet var – ifølge en lovgivning vedtaget helt tilbage i 1803 – uværdigt trængende og kunne derfor ikke få socialhjælp til deres børn, med mindre børnene placeredes i pleje. Dette var baggrunden for den store illegitime udveksling af børn gennem avisernes annoncerede. Med retssagen mod Dagmar Overby blev der kastet fokus på disse meget problematiske forhold, og efterfølgende blev der vedtaget en lov om tilsyn med plejebørn (1923) og en lov om folkeregistre (1924). Hvad der var startet som en meget forsimplet diskussion om Dagmar Overbys ondskab, endte dermed som en kompliceret social debat med vidtrækkende konsekvenser for sociallovgivningen.

Prügelknabe for datidens synder?

Dagmar Overby blev således i flere henseender prügelknabe for samtidens sociale synder, men gjorde det hende til et viljeløst redskab for disse mangler? Næppe! Selv viste hun da også under retssagen voldsomme stemningsudsving, hvor hun både gav udtryk for store moralske og religiøse anfægtelser – og dertil tilstod langt flere drab, end der kunne føres bevis for. Efterfølgende blev hun idømt dødsstraf, men blev benådet, hvorpå straffen ændredes til livstid under den forudsætning, at hun aldrig måtte løslades og ikke måtte modtage nogen privilegier. Under fængselsopholdet blev Overby ramt af en psykose og placeret på Skt. Hans. Hun døde i Vestre Fængsel i 1929. Tilbage står spørgsmålet om, hvorfor Dagmar Overby myrdede de mange børn. Var det under påvirkning af en svær personlighedsforstyrrelse grænsende til sindssyge, var det ren og skær grådighed, eller var det det uhåndterlige og udefinerbare begreb ondskab, der var på spil? Kun en ting kan man slå fast: Det sociale svigt skabte råderum for de onde handlinger.

Dagmar Overby – i en fireårig periode myrdede hun et ukendt antal børn. Hendes sag fik indflydelse på den senere sociallovgivning og satte for første gang massemorderens anatomi på dagsordenen i Danmark.

»Det sociale svigt skabte råderum for de onde handlinger.«

Interview med stand-up komiker og børnebogsforfatter Christina Sederqvist

Hvad er det onde?

Det onde er, når man gør andre fortræd, uden at føle fortrydelse. Vi bruger ondskaben i os selv til at beskytte os mod ubehagelige følelser. Ved at fortrænge angst og usikkerhed, kan vi tage kontrollen over situationer, hvor vi ikke kan se det gode sejre. Vi forkaster vores moral, fordi vi føler den har spillet fallit og ændrer spillereglerne, så vi har en chance for at vinde. At lade de onde kræfter overtage, er en fej udvej, når det gode har svære kår. Ondskaben overtager gradvist. Som når ellers rationelt tænkende mennesker forandrer sig og bliver styret af deres følelser, fordi det er lettere at forholde sig til fordomme end at lære nogle indvandrere at kende og se, om det nu også kan have sin rigtighed, at de har tænkt sig at overtage Danmark, mens de alle til hobe bomber metrostationerne og hånligt grinende forlader gerningsstedet i deres bistansthjælps-finansierede kæmpe Audi'er.

Har du selv oplevet ondskab?

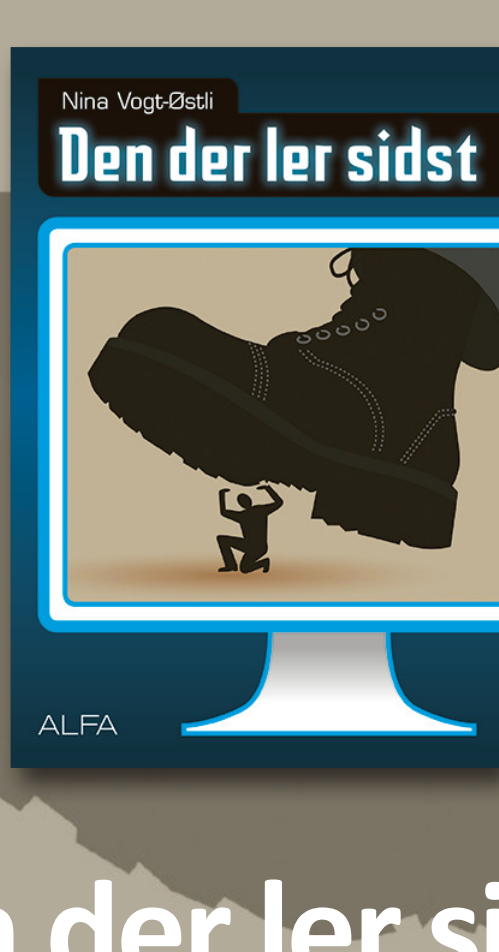
Tit! Min svigermor serverer rosenkål næsten hver gang, jeg besøger dem!

Hvordan forklarer man børn det onde?

Børn har et ret lavt abstraktionsniveau. Derfor er det godt at bruge historier fra hverdagen, når man skal forklare børn ting (på den måde er børn og folk fra Amager ikke så forskellige). Hvis man vil vise dem ondskabens ansigt, så kan man f.eks. vække dem, så de kan se, hvordan man ser ud FØR man har fået sin første kop morgenkaffe.

Af Per Vibskov,
sognepræst Roskilde
domkirke

Den der ler sidst – tidsrejse på mail

Drengen Niels Peter lever et ensomt liv. Han hader skolen og har ingen venner. Den eneste, som viser ham opmærksomhed, er drengen Andreas, som mobber ham kraftigt. Hans forældre viser ingen forståelse for ham. Samtidig kompliceres hans forhold til moderen af, at hun bliver kæreste med hans klasselærer Gunnar.

Der udvikler sig i bogen to parallelle fortællinger, den ene er Niels Peters forhold i skolen, hvor han langsomt drages mod Andreas, som et middel til at få magt. Hvor han nærmest spindes ind i et spind, hvor det er en mulighed ikke at være et nul længere.

Samtidig er den store del af bogen mail og chat med en pige, som kontakter ham ud af det blå. Hun fortæller, at hun kommer fra fremtiden. Han tror ikke på hende, men både røres og fascineres af hende. Ja, hun bliver hans første rigtige ven, skønt de kun kan kommunikere elektronisk, og kontakten til hende ofte forstyrres eller afbrydes.

Fera fra fremtiden fortæller om det samfund, hun lever i. Et samfund, hvor mennesker er stærkt kontrollerede, alt er bestemt for dem. Hvilket arbejde de skal have, hvilken mad de spiser, hvornår de skal afgive gener til den kunstige befrugtning. Denne verden er opstået "På nulpunktet", det tidspunkt man prøvede at genskabe en god verden efter det, som kaldes "Katastrofen". Katastrofen var i sidste ende konsekvens af et bestemt menneskes handlinger. Et menneske som kaldes diktatoren. Han var ikke blot ond, men fik andre med på sin ondskab, og i sidste ende blev han årsag til, at verden, som man kendte den, gik under.

Man følger de to spor i romanen. Niels Peter, der slår sig sammen med Andreas om at ødelægge Gunnars karriere og Niels Peter, der sammen med Fera opbygger en forståelse og tillid.

Historien indeholder mange klassiske elementer. Det er den undervurderede, ikke anerkendte, som i smugopbygger lysten og muligheden for at hævne sig. Det handler om, at ondskaben føles godt og kommer til at skabe en ny personlighedskerne, en ny idé om ens egen identitet. Niels Peter føler ikke længere, »jeg er et nul«, men »jeg er den som vil ødelægge Gunnar«, »jeg er den andre der bange for«. Denne udvikling fremstilles troværdigt og uhyggeligt.

Der er på den anden side det fine venskab, som vokser frem og får kolossal betydning i forhold til, hvor kort de to kender hinanden og hvilken afstand, der skiller dem. De søger at få viden fra hinanden og om hinanden. De viser omsorg for hinanden.

Da Fera endelig afslører, at hun har taget kontakt fra fremtiden for at prøve at forstå Niels Peter og få indflydelse på ham, fordi det er ham, som vil udvikle sig til den ødelæggende diktator, kommer det ikke som en overraskelse for læseren, det har man for længst gættet. Ligeledes virker den grundlæggende idéom, at han kunne sætte en sådan kædereaktion i gang noget overdrevent.

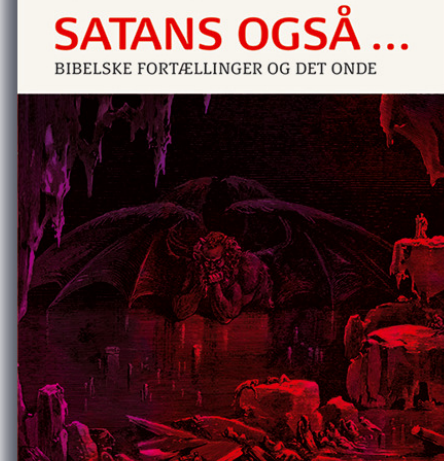
Læst af Maria Harms, sognepræst Roskilde domkirke

Af Nina Vogt-Østli: Den der ler sidst

214 sider

Forlag: Alfa, 2013

Pris: 198 kr

Onde anmeldelser

Det onde er allestedsnærværende og desværre altid aktuelt. I medierne, i kulturen og mellem mennesker i det hele taget. For nylig søgte jeg inspiration om emnet til et skoletjeneste-projekt i anledning af 70-året for afslutningen på Holocaust. Blandt reolens bøger fandt jeg to titler, som nok er et par år gamle, men alligevel på hver sin vis fremragende formidler det ondes tema og derfor fortjener både genlæsning og genopdagelse. Det er Jes Nystens »Fri os fra det onde« og Preben Medom Hansens

»Satans også ... Bibelske fortællinger og det onde«

Satans også ... Bibelske fortællinger og det onde Cand.pæd. Preben Medom Hansen skriver klart, kort og kækt i øjenhøjde med grundskolens overbygning, som bogen er tiltænkt til tematisk supplement i kristendomskundskab. Tonen er humoristisk, men uden at det tager overhånd fx i et konkret afsnit om humor og ondskab. Bogen er rigt illustreret og grafisk sat, så teksterne aldrig bliver for lange eller uoverskuelige for teenagere.

Det onde angribes gennem fem kapitler. Et introducerende kapitel som slår tonen an og herefter:

- Den ondes problem – hvordan forklarer man naturkatastrofer, sygdom og ulykker?
- Fanden selv – findes Satan? Hvordan og hvorfor?
- Menneskelig ondskab – hvorfor er mennesker onde ved hinanden?
- Fight against evil! – Hvordan bekæmper mennesker ondskab?

Den største styrke i »Satans også ... Bibelske fortællinger og det onde« ligger i den vekslende brug af forklarende tekst, kildetekster og nyttige faktabokse, som sikrer, at de faglige begreber fremstår knivskarpt. Kildeteksterne er, som titlen antyder, til dels bibeltekster, men også avisartikler, tegneserieribber, billeder, moderne sangtekster mv. der bringes i spil, så eleverne undervejs selv forholder sig til kildernes tolkning.

Gennem hele bogen opfordres eleverne konsekvent til at bruge den filosofiske samtale til at reflektere over teksterne og inddrage erfaringer fra deres eget liv.

Læreren kan endvidere glæde sig over den grundige og grydeklare undervisningsvejledning, som gratis kan downloades fra forlagets hjemmeside.

Undervisningsvejledning kan downloades gratis på www.bibelselskabet.dk/undervisning

En tematisk elevbog til grundskolens overbygning

Fri os fra det onde

Kunsten er ét af de steder hvor det onde ofte er et dominerende tema. I »Fri os fra det onde« sætter sognepræst, forfatter og filmkritiker Jes Nysten fokus på den onde i mødet og samtale mellem teologi og kunst. Han påpeger indledningsvist, hvordan mennesker på den ene side føler sig svage og magtesløse overfor det onde og samtidig ligefrem er fascinerede af ondskaben og ønsker at udforske den. Og midt i den onde håbløshed er der et håb, Jesus Kristus, der sætter grænser for mørkets magt, som det i sidste kapitel udfoldes med udgangspunkt i Salvador Dalis *Christ of St. John of the Cross*.

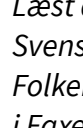
»Fri os fra det onde« reflekterer over det onde i en sand mosaik af kunstneriske udtryk. Fx gennem de fine danske film Forbrydelser, Rene Hjerter og Adams Æblermens billedkunsten kommer i spil ved Michael Kvium, William Blake, Michelangelo og Salvador Dali. Litterært spænder »Fri os fra det onde« fra John Lennon og Jesper Jensen til Christian Jungersens, J. P. Jacobsen og Brorson.

Den varierede brug af kunstneriske udtryk er bogens virkelige styrke og gør den til en bog, som man efter endt læsning uvilkårligt vil vende tilbage til efter inspiration.

Bogen er inddelt i to dele. Første del blotlægger med forfatterens egne ord »en uløst konflikt i vores erfaring af den verden, vi lever i.« som mennesker bliver der gemt af afmagt, når vi møder uforklarlige katastrofer og de mørke dybder, der gemmer sig i mennesket. Derfor forklarer vi religiøse begreber som fx »djævelsk« og »ondt«. Anden del dykker ned i forskellige udlægninger af Guds væsen og reflekterer over, hvordan kristendommen kan give os de svar, vi leder efter.

»Fri os fra det onde« er til den voksne læser eller studerende, der kender lidt til emnet, men gerne vil have det foldet ud i den særlige refleksion som kunsten – film, billeder og litteratur, kan give. Bogens filmanalyser er dog et særligt aktiv, som kan anbefales til alle der arbejder med film i kirkens eller religionsfagets undervisning.

En studiebog til lærerens fordybelse eller til tematisk undervisning blandt fx gymnasieelever og lærerstuderende.

Læst af Sidsel Leth Svendsen, konsulent i Folkekirkens Skoletjeneste i Faxe, Stevns og Køge

Af Preben Medom Hansen Satans også...

47 sider

Forlag: Bibelselskabet, 2011

Pris: 124,95 kr

Af Jes Nysten Fri os fra det onde

88 sider

Forlag: Aros

Pris: 29,00 kr.

Selv voksne synger i mørke

– en bog om en hel masse ubehageligt

Det begynder med højt drama: Der er en som ligger på togskinne og venter på, at toget skal komme og køre ham over, fordi han desperat vil glemme noget. Han siger til sig selv, at han ikke kan ændre fortiden, men han kan ændre fremtiden.

Så begynder historien med hovedpersonen David, en teenager fra et parcelhuskvarter i Esbjerg. Han er forelsket i en pige og er sammen med sine venner, Daniel og Isak.

Der er noget uhyggeligt ved, at drengen David fremstiller sine omgivelserne som naturlige, da han må siges at komme fra en belastet familie. Hans far er satanist, har et yderst anstrengt forhold til sine egne forældre og slår hans mor, som er førtidspensionist og børnehjemsbarn. Den person, som omtales varmest, er pigen Freya, som David er forelsket i.

Den egentlige handling tager fat, da bedstemoren begår selvmord. I hendes Bibel finder han en seddel med ordene »Tilgiv mig min Gud, for jeg kunne ej bære min byrde.«

Freya fortæller David, at de aldrig kan blive kæresten, fordi hans bedstefar har misbrugt hende en gang, hun var på ferie hos dem. Ved Isaks hjælp lykkedes det David at få vækket noget han havde fortrængt, nemlig at han selv var vidne til overgrebet, fortalte det til sin bedstemor og hun overtalte ham til at glemme det.

Drengene beslutter at bryde ind hos bedstefaren for at finde beviser for børneporno. De finder også bedstemorens dagbog, som bærer præg af store religiøse anfægtelser. Da David vil forhindre bedstefaren i at misbruge en anden lille pige, kommer de op at slås og bedstefaren dør. Freya vil nu gerne være kæreste med David, men hendes forældre viser sig også at være lidt mærkelige.

Vekslende er der med kursiv en drømmeverden opstillet, hvor Kong David med våben og bistand af tapre krigere redder prinsesse Freya. I drømmealternativet slår David den onde kæmpe ihjel, fordi prinsessen havde bedt ham om det.

Efter bedstefarens død går David hos en terapeut, og ved bogens slutning laver terapeuten en analyse af David, som kommer til at fungere som en slags løsning af hele bogen, med den gennemgående bemærkning, at David »er præcis lige så fucked up, som han selv har valgt at være«. David løber sin vej og endelig forstummer alle de stemmer, han har lyttet til; han ved, at nu er valget hans eget.

I en slags epiløg er drømmeverdenen til stede, men nu kun delvis i kursiv. Man er i tvivl om, om drengen har kastet sig foran toget og lever nu i et efterliv, om han er i en drøm eller om det er lykkedes ham at få et liv, som ikke er fyldt med ondskab.

Titlen referer til terapeutens bemærkning om, at alle har en form for forsvar, at også voksne synger i mørke for at få angsten bort.

Bogen er bygget op med korte sætninger, nærmest staccato meget af tiden. Det laver en dramatisk og pågående stil, lidt i stil med gyserhistorier som bliver noget overdrevent.

Der er en vellykket kobling mellem de to drenge Daniel og Isak og deres navnebrødre i Bibelen, som de hver især deler skæbne med, men som er gjort nutidigt på en interessant måde. Ligeledes har de tre drenge religiøse og filosofiske diskussioner som rammer en tone, som virker troværdig, og Davids betragtninger om at gå til gudstjeneste som konfirmand er interessante.

Grundlæggende står man dog som læser tilbage med en usikkerhed over, hvad det er forfatteren vil. Det er simpelthen for meget at have hustruvold, billedporno, satanisme, seksuelle overgreb mod børn, alkoholisme, SM-sex, sexlegetøj, Viagra piller der virker på børn, selvmordsforsøg, selvmord, vold mod klassekammerater, mordforsøg og uagtsomt manddrab i en og samme bog! Selv Freyas mor skal ikke blot lide af narkolepsi, men få et anfald på toilettet og findes af David med bukserne nede.

Læst af Maria Harms, sognepræst Roskilde domkirke

Af Per Frederiksen Selv voksne synger i mørke

232 sider

Forlag: Unitas 2014

Pris: 199 kr

